

М. Ю. Слинько

НОРМАТИВНЕ ПІДГРУНТЯ РЕАЛІЗАЦІЇ СМАРТ-СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ В РЕГІОНАХ УКРАЇНИ

Статтю присвячено аналізу достатності наявного нормативного підґрунтя для успішної реалізації смарт-спеціалізації в регіонах України. В роботі обґрунтовано актуальність дослідження проблематики нормативно-правового регулювання процедур реалізації смарт-спеціалізації на регіональному рівні в Україні. Встановлено хронологію становлення в Україні, з моменту набуття нею незалежності, системи нормативно-законодавчого регулювання інноваційної діяльності суб'єктів господарювання як ключового чинника виведення країни з кризового стану. Проаналізовано результативність дії означеного нормативно-правового підґрунтя на активізацію інноваційної діяльності в Україні через динаміку у часі рейтингу країни у Global innovation index та її місця за відсотком витрат на НДДКР до ВВП та відсотком експорту високотехнологічних товарів у промисловому експорті серед країн світу. Досліджено стан нормативно-правового та організаційного забезпечення процедур реалізації смарт-спеціалізації в Україні. Систематизовано показники, за допомогою яких можливо здійснити комплексне кількісне та якісне оцінювання ступеня поширення і результативності процедур смарт-спеціалізації на регіональному рівні в країні.

Ключові слова: смарт-спеціалізація, інноваційний розвиток, Україна, регіон, нормативно-законодавче підґрунтя.

Вступ. Складові та вектори зростання регіональної економіки України є чітко визначеними у відповідних Стратегіях регіонального розвитку і тому на їх реалізацію мають бути спрямованими зусилля всіх стейкхолдерів – від органів регіональної влади та представників бізнес-середовища й безпосередньо до населення регіону, підвищенню якості та рівня життя якого і присвячено дію кожної Стратегії. Починаючи з 2021 р., вектор розвитку регіонів України на державному рівні спрямовано на поширення та запровадження на всіх без винятку її територіях принципів смарт-спеціалізації як дієвого інструмента швидкого інноваційного зростання. Водночас смарт-спеціалізація є абсолютно новим для України інструментом регіонального управління, а тому досягти умов ефективності її реалізації на регіональному рівні можна виключно за наявності міцного нормативно-законодавчого підґрунтя, яке має забезпечити конкретизацію та інструментальну підтримку можливих дій учасників цього процесу. Тому досить актуальним питанням для органів регіональної влади на сьогодні є розуміння того законодавчого простору, у межах якого вони можуть реалізовувати смарт-спеціалізацію. Отже, обрана проблематика роботи має достатній рівень актуальності як з наукового, так і з практичного боків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останні дослідження українських вчених у розрізі активізації інноваційної діяльності, що виступає основою смарт-спеціалізації, спрямовані на забезпечення інвестиційної привабливості інноваційних механізмів, стратегічні аспекти вироблення інноваційної політики, створення інноваційних кластерів, впровадження соціальних інновацій в країні, управління стратегіями випереджального науково-технологічного інноваційного розвитку промислового підприємства, створення інструментів інноваційних ІТ-рішень, маркетинг цифрових інновацій, контролінг інноваційних проєктів, актуалізацію особливостей впровадження управлінських інновацій, розвиток інноваційного простору підприємства, формування корпоративної бази інновацій. Означені дослідження останні два роки проводять Ю. Бочарова, С. Горбаченко, О. Дмитрієва, А. Дунська, Т. Заяць, Н. Ілляшенко, Ю. Ключ, О. Кудріна, Н. Мазур, В. Марченко, О. Нагорнюк, В. Омеляненко, М. Семікіна, Н. Суліма, О. Сущенко, Л. Фролова, Н. Чухраєва.

Безпосередньо питання створення та впровадження проєктів смарт-спеціалізації в регіонах України розглядаються українськими науковцями у контексті інституційних детермінант впровадження концепції смарт-спеціалізації, оцінювання впливу смарт-спеціалізації на рівень життя та добробут населення, розробки методичних і методологічних підходів до оцінювання результатів смарт-спеціалізації регіональних суб'єктів господарювання, забезпечення можливостей діджиталізації територіальних громад і смарт-спеціалізації їх розвитку, пошуку можливостей мобілізації ресурсів для розвитку промислових кластерів регіону та країни, обґрунтування стратегічних пріоритетів впровадження смарт-спеціалізації у промисловості України, розробки

механізмів фінансування процедур смарт-спеціалізації. Цій тематиці присвячено праці таких науковців, як О. Амоша, О. Березіна, Н. Березняк, В. Варук, Т. Васильців, Р. Галгаш, А. Дуб, І. Дульська, О. Захарова, І. Лещух, О. Лях, М. Мельник, О. Снігова, М. Солдак, І. Сторонянська, С. Тульчинська, Д. Череватський, М. Шашина, А. Шевченко.

Загалом можливості успішної реалізації принципів смарт-спеціалізації в регіонах України мають ґрунтуватися на міцному нормативно-правовому підґрунті, яке розроблено в країні, або ж на імплементації міжнародних норм і стандартів щодо організації процедур реалізації на регіональному рівні проєктів смарт-спеціалізації. Водночас в українському науковому просторі робіт, присвячених оцінюванню достатності наявного нормативного підґрунтя реалізації процесів смарт-спеціалізації, практично не спостерігається через непопулярність та непоширеність тематики у науковому середовищі. Можна назвати лише наукову працю І. Залуцького, присвячену інституційно-правовим засадам впровадження смарт-спеціалізації в Україні [1]. Проте одна робота не може задовольнити всі потреби стейкхолдерів у вичерпній аналітиці стосовно достатності нормативно-правового підґрунтя щодо реалізації проєктів смарт-спеціалізації на регіональному рівні в Україні, і тому обрана тема потребує подальших та більш глибоких досліджень.

Метою статті є проведення ґрунтового аналізу нормативного підґрунтя реалізації смарт-спеціалізації в регіонах України задля встановлення його достатності для інноваційного зростання та оздоровлення економіки регіонів країни.

Виклад основного матеріалу дослідження. Прагнення на державному рівні забезпечити орієнтацію національної політики на активізацію інноваційної діяльності можна простежити протягом усього періоду незалежності України. Підтвердженням цієї тези є значна кількість нормативно-правових актів, а саме 526, у назвах яких наявне слово «інновації» у різних його варіаціях. Перший такий документ було прийнято Кабінетом Міністрів України у лютому 1992 р., це була Постанова «Про створення Державного інноваційного фонду», призначенням якого мало стати «забезпечення розвитку і використання досягнень науки і техніки в Україні» через реалізацію програм цільового фінансування провідних інноваційних досліджень і проєктів [2]. У липні 1995 р. Міністерством статистики України було затверджено Наказ «Про затвердження форм державної статистичної звітності по статистиці науки, інформатики і інновацій та інструкцій про порядок їх заповнення», який дав можливість вперше уніфікувати статистичні форми, а отже, і статистичну інформацію, що охоплює різні аспекти науково-інноваційної діяльності в країні [3]. Отже, цей момент можна вважати початком становлення вітчизняної системи обліку і врахування наукових та інноваційних досягнень суб'єктів господарювання. І першим дієвим кроком у справі стимулювання інноваційної активності в Україні варто вважати Розпорядження Президента України «Питання створення технопарків та інноваційних структур інших типів», яке було прийнято у січні 1996 р. [4]. Документ було спрямовано на розроблення положення про порядок створення і функціонування технопарків та інших інноваційних структур та визначення переліку пілотних проєктів створення таких організацій, що мало на меті розв'язання першочергових проблем економічного розвитку конкретного регіону країни на базі розробки і освоєння нових технологій і перехід на виробництво конкурентоспроможної продукції.

Процедури становлення в Україні процесу нормативно-правового забезпечення інноваційного розвитку надалі було підкріплено багатьма законодавчими ініціативами, найбільш значущими з яких можна назвати Закони України: «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків» (1999 р.); «Про інноваційну діяльність» (2002 р.); «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» (2003, 2011 рр.); «Про наукову і науково-технічну діяльність» (2015 р.). Метою прийняття кожного з означених Законів було забезпечення прискорених темпів інноваційного зростання в Україні, реалізація чого дала б змогу вивести країну з фінансово-економічної кризи, в яку вона все більше і більше занурюється. Водночас, незважаючи на відсутність видимих позитивних зрушень у соціально-економічному розвитку економіки регіонів України, сформована за часи незалежності нормативно-правова база регулювання різних аспектів реалізації та активізації інноваційної діяльності суб'єктів господарювання сприяла формуванню національної інноваційної інфраструктури та мотиваційного механізму стимулювання інноваційної активності населення, представників органів влади та суб'єктів господарювання, що дало країні можливість зайняти певну нішу серед країн світу за рейтингом Global innovation index (рисунок 1).

Протягом періоду представлення у Світовому атласі даних Кноета даних про Global innovation index можемо спостерігати досить позитивну тенденцію підвищення рейтингу України серед країн

світу і найкращі позиції було досягнуто у 2016 р., коли країна опинилася у першій третині рейтингу. У 2020 р. Україна за рейтингом знаходиться у самому початку другої третини рейтингу, тоді як у базовому 2013 р. займала місце рівно посередині між усіма країнами, що того року потрапили до процедури рейтингування. Тобто можна було б зробити досить позитивний висновок про підвищення рівня інноваційності економіки країни, для підтвердження якого проаналізуємо зміну рейтингу України за двома показниками, що характеризують внутрішній потенціал інноваційної діяльності – відсоток витрат на НДДКР до ВВП (рисунок 2) та зовнішній потенціал інноваційної діяльності країни – відсоток експорту високотехнологічних товарів у промисловому експорті (рисунок 3).

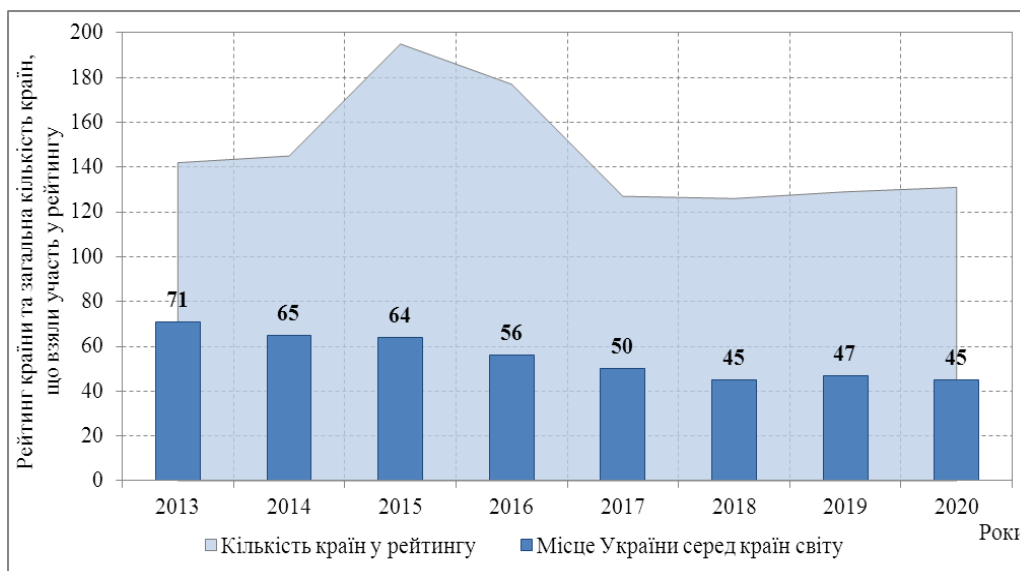

Рисунок 1 – Рейтинг України серед країн світу за Global innovation index за період 2013–2020 рр.

Джерело: Побудовано за даними Global innovation index. Knoema. URL: <https://knoema.com/atlas/topics/World-Rankings/World-Rankings/Global-innovation-index>

Аналіз динаміки місця України за значенням відсотка витрат на НДДКР у обсязі ВВП показав досить негативну динаміку – щорічно відбувається падіння рейтингу країни серед країн світу.

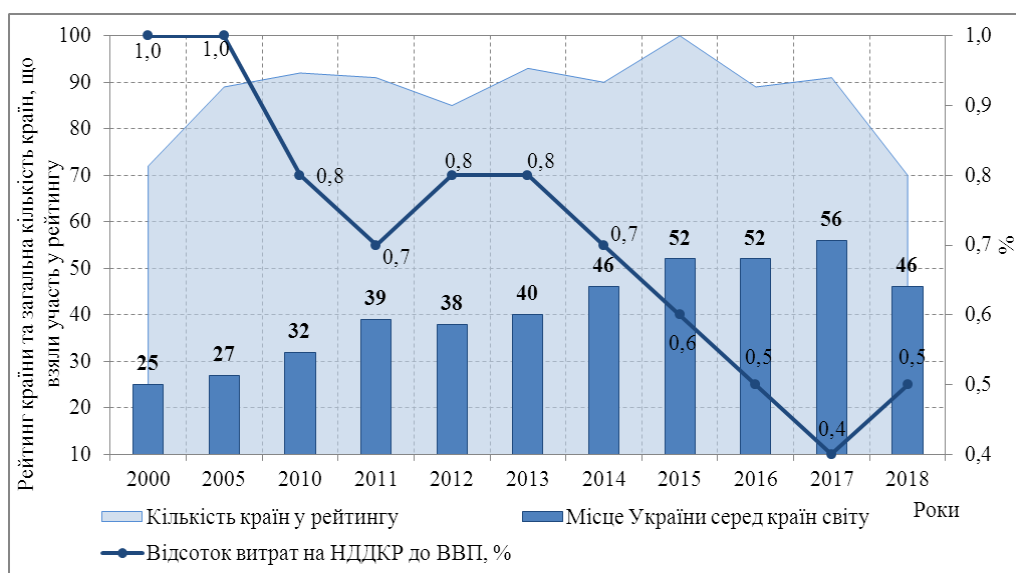

Рисунок 2 – Рейтинг України серед країн світу за відсотком витрат на НДДКР до ВВП за період 2000–2018 рр.

Джерело: Побудовано за даними R&D expenditure as a share of GDP. Knoema. URL: <https://knoema.com/atlas/topics/Research-and-Development/RandD-Expenditure/RandD-expenditure-as-a-share-of-GDP?origin=knoema.ru>

Так, якщо у 2000 р. Україна за цим показником посідала місце на самому початку другої третини рейтингу, то у 2018 р. вона перемістилася у самий кінець цієї третини. Водночас найкраща ситуація спостерігалася у 2005 р., коли країна знаходилася у кінці першої третини рейтингу.

Протягом періоду дослідження найвищий відсоток витрат на НДДКР до обсягу ВВП в Україні спостерігався у 2000 та 2005 рр. і становив 1,0 %, тоді як найнижчий – у 2017 р. – 0,4 %. Отже, падіння рейтингу України за рівнем цього показника пов'язано зі скороченням більш ніж у два рази його значення за останні 20 років. Продовження означеної тенденції і надалі унеможливить реалізацію проєктів смарт-спеціалізації та стабілізацію економічного стану в країні.

Рисунок 3 – Рейтинг України серед країн світу за відсотком експорту високотехнологічних товарів у промисловому експорті за період 2011–2018 рр.

Джерело: Побудовано за даними High-technology exports as a share of manufactured exports. Knoema. URL: <https://knoema.com/atlas/topics/Research-and-Development/RandD-Expenditure/High-technology-exports-as-a-share-of-manufactured-exports?origin=knoema.ru>

За значенням показника відсотка експорту високотехнологічних товарів у промисловому експорті Україна серед країн світу посідає практично незмінну позицію – на початку другої половини рейтингового списку країн світу, за винятком 2016 р., коли ситуація покращилася і країна перемістилася на кілька позицій вгору рейтингу. Такі позитивні зрушення відбулися через суттєве збільшення значення показника до 8,7 % порівняно з 5,1 %, що були характерними для 2011 р. Водночас відразу після зростання значення показника його рівень набув тенденцію до щорічного скорочення, що наочно відображає і демонструє ті проблеми, які відбуваються в соціально-економічній та суспільно-політичній сферах України, що негативно позначається і на сфері інноваційної діяльності країни.

Отже, проведені дослідження дає можливість дійти резонного висновку про те, що вся нормативно-законодавча база, яка була нагромадженою за часів незалежності України за тематикою інноваційної діяльності, є недостатньою та недієвою для того, щоб здійснити потужний надшвидкий інноваційний ривок та вийти на новітні для країни рубежі у рейтингу країн світу за Global innovation index, що дало б змогу кардинально підвищити якість та рівень життя населення країни. Умовою кардинальної зміни ситуації може стати лише застосування нового дієвого управлінського інструменту, роль якого може зіграти смарт-спеціалізація, тобто концепція регіонального розумного та вибіркового інноваційного розвитку, що ґрунтується на цілеспрямованому перерозподілі всіх видів ресурсів на ті сфери діяльності, які мають найвищий потенціал інноваційного зростання. Цей інструмент для України є повністю новим, а тому результативність його застосування багато у чому буде залежати від вичерпності та достатності нормативно-законодавчого підґрунтя, що буде закладено в основу його реалізації та організації на регіональному рівні.

Стратегічне спрямування контурів регіонального розвитку в розрізі території України на першочергову реалізацію перспективних інноваційних проєктів за принципами смарт-спеціалізації

відбулося на підґрунті Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки», яку було прийнято 5 серпня 2020 р. У тексті документа при розкритті оперативної мети 5 «Сталий розвиток промисловості» йде посилання на те, що вибір пріоритетних видів економічної діяльності, яким надалі буде надано державну фінансову підтримку, має здійснюватися «на засадах смарт-спеціалізації ... відповідно до методики смарт-спеціалізації ЄС» [5]. Для цього наголошується на необхідності приєднання всіх регіонів України до S3 Platform, що має суттєвим чином розширити їх можливості у сфері реалізації смарт-спеціалізації та інноваційної покрової перебудови економіки. Документ також акцентує увагу на необхідності реалізації заходів підтримки в межах смарт-спеціалізації: участі малого та середнього підприємництва; виробництв, які створюють нові робочі місця на основі використання місцевих ресурсів, базуються на ресурсоощадних технологіях, передбачають розміщення в регіонах промислових потужностей з виробництва енергоефективного обладнання та будівельних матеріалів. Отже, Україна на державному рівні визнає дієвість та ефективність проектів смарт-спеціалізації і повною мірою долучається до її реалізації через S3 Platform, якій надано роль методичного, інформаційного та координуючого центру [5]. Тобто зі змісту цього документа можна зробити припущення, що розробляти спеціальні законодавчі акти, які б детально розкривали особливості здійснення механізмів реалізації найбільш перспективних проектів смарт-спеціалізації на регіональному рівні, в Україні не планується.

Варто зазначити, що з моменту вступу в силу Стратегії регіонального розвитку областей України на період 2021–2027 рр., тобто з 1 січня 2021 р., вже пройшло майже півроку, а до S3 Platform приєдналися та зареєструвалися лише дев'ять областей країни – Закарпатська, Івано-Франківська, Луганська, Львівська, Тернопільська, Харківська, Хмельницька, Черкаська та Чернігівська [6]. Отже, лише перелічені області мають повноцінний доступ до методичних матеріалів та консультативну підтримку фахівців S3 Platform, тоді як інші 15 регіонів України за відсутності вичерпного роз'яснення на рівні законодавства України та за умови пасивної позиції органів регіональної влади не мають чітких контурів реалізації проектів смарт-спеціалізації, що суттєвим чином буде стримувати втілення на практиці задекларованих положень у відповідній Стратегії регіонального розвитку. Тому задача українських науковців полягає в тому, щоб на підґрунті аналізу провідного світового досвіду, нагромадженого розвиненими країнами у сфері смарт-спеціалізації, розробити дієвий адаптований механізм реалізації смарт-спеціалізації в регіонах України, який має стати орієнтиром для органів регіональної влади та інших учасників проектів смарт-спеціалізації.

У Розпорядженні Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року» термін «смарт-спеціалізація» трапляється виключно один раз, хоча цей документ мав би стати організаційною платформою для поширення принципів смарт-спеціалізації та підвищення через це рівня інноваційного розвитку регіонів України [8]. Термін використано у контексті можливого налагодження зв'язків вітчизняних інноваторів з партнерами, для чого обумовлюється доцільність встановлення «регіональних пріоритетних напрямів на основі підходів смарт-спеціалізації та запуску пілотних проектів, спрямованих на створення системи взаємозв'язків та взаємопідтримки регіонів із різним рівнем промислового розвитку» [8]. Тобто знову інструменту смарт-спеціалізації віддається перевага перед іншими факторами та важелями інноваційного зростання, проте знову не розкрито механізму його реалізації на регіональному рівні.

Можна назвати ще 5–6 нормативних документів, що мають статус діючих у законодавчому портфелі України та які, не конкретизуючи зміст і не розкриваючи особливості здійснення процесу смарт-спеціалізації, демонструють наявність у тексті фрази «... на засадах смарт-спеціалізації». Ці документи приймалися у різні роки протягом 2014–2018 рр., і, найімовірніше, ця фраза в них з'явилася пізніше, під час внесення поправок, тобто у редакції останніх двох років. Отже, ці нормативні документи непрямо підтверджують актуальність проблематики смарт-спеціалізації для України, проте ніяким чином не посилюють теоретичне підґрунтя для повноцінного запровадження цих процесів на рівні українських регіонів.

Таким чином, проведене дослідження дає можливість зробити висновок про те, що в українській нормативно-правовій базі відсутнє вичерпне нормативне підґрунтя, яке б детально визначало конкретні організаційні аспекти проведення процедур смарт-спеціалізації в Україні. Використання міжнародних документів, на які йде посилання у національних нормативних актах, не дає змоги врахувати особливості функціонування української регіональної економіки, а тому це

може стати гальмом для очікуваного бурхливого інноваційного розвитку регіонів країни. Навіть за умови відсутності необхідних для активізації інноваційного зростання регіонів країни нормативно-правових актів, в Україні на національному рівні обов'язково мають бути створеними уніфіковані Керівні принципи або Методичні рекомендації, які б надавали конкретні роз'яснення по ключових аспектах реалізації проєктів смарт-спеціалізації, а саме [9]:

- 1) процедури ґрунтового альтернативного вибору перспективних сфер і видів діяльності, інноваційний потенціал кожного з яких є найвищим для певного регіону у стратегічному плані. Обрана сфера в ідеалі має являти собою бренд регіону, тобто вид діяльності, з яким регіон вже сьогодні асоціюють як на національному, так і на міжнародному рівнях або будуть асоціювати у найближчому майбутньому;
- 2) мобілізація максимальних обсягів ресурсів різних видів (грошових, нематеріальних, інформаційно-знанневих, людських, часу), оперативний пошук джерел їх швидкого залучення або перерозподілу, розробка механізму оптимального високоєфективного використання ресурсів для створення нових інноваційних продуктів і рішень;
- 3) розробка механізму створення нових або залучення вже існуючих на ринку інноваційних технологічних і управлінських рішень в обрану перспективну сферу діяльності з метою її стратегічного розвитку;
- 4) процедури узгодженого поєднання інтересів і дій стейкхолдерів, розподіл відсотків їх внеску та відповідальності за реалізацію проєктів смарт-спеціалізації, створення методичних підходів до стимулювання стейкхолдерів на безперервну активізацію інноваційної діяльності;
- 5) створення стратегії та дорожньої карти взаємопов'язаного освітнього, наукового та промислово-технологічного розвитку регіону із максимальним використанням його потенціалу;
- 6) процедури моніторингу результатів реалізації на різних етапах проєктів смарт-спеціалізації, що реалізуються на рівні регіону, внесення за потреби коригуючих заходів за результатами оцінювання;
- 7) запровадження системи вчасної ефективної передачі необхідної інформації в оптимальних обсягах стейкхолдерами про стан та результативність перебігу проєктів смарт-спеціалізації і ймовірність досягнення очікуваних результатів, констатація результатів, отриманих від реалізації проєктів смарт-спеціалізації.

Забезпечення органів регіональної влади означеними уніфікованими Методичними рекомендаціями дало б змогу скоротити час на реалізацію проєктів смарт-спеціалізації та зменшити кількість похибок, які можуть виникнути через відсутність або недостатню якість інформації та незнання або недосконале знання органами регіональної влади всіх закономірностей та регіональних особливостей реалізації процедур смарт-спеціалізації.

Важливу частину нормативного регулювання будь-якого процесу має бути приділено процедурам оцінювання інтенсивності, результативності та ефективності його реалізації на практиці. З цією метою дуже актуальним постає питання вибору складу показників, які з різних сторін дадуть можливість зробити об'єктивне оцінювання результативності перебігу процесу смарт-спеціалізації на території конкретного регіону та встановлення того, яким чином це впливає на тенденції і перспективи інноваційного зростання економіки країни. Виходячи з того, що управлінський інструмент смарт-спеціалізації для української регіональної економіки є зовсім новим, у практичній і теоретичній наукових сферах ще не сформувалося вичерпного аналітичного інструментарію оцінювання його результатів. Тому пошук показників, за допомогою яких можливо здійснити процедури комплексного оцінювання процесу смарт-спеціалізації, було розпочато безпосередньо з документів нормативно-правової бази, які містять конкретний перелік індикаторів, розрахунок яких дозволить надати кількісну та якісну оцінку певному аспекту застосування на регіональному рівні принципів смарт-спеціалізації. Систематизація та класифікація означених показників дадуть змогу створити підґрунтя для обґрунтування пропозицій щодо доповнення означеної системи новими показниками оцінки, що дасть можливість здійснювати діагностику досліджуваного процесу на рівні регіону та країни в цілому.

Кількісне оцінювання розвитку інноваційної діяльності та ступеня реалізації проєктів смарт-спеціалізації на території регіону можливо здійснити за показниками, які визначено Наказом Міністерства розвитку громад та територій України «Про внесення змін до Порядку оцінки проєктів

регіонального розвитку, які можуть реалізовуватися за рахунок коштів державного бюджету, отриманих від Європейського Союзу» [7], а саме:

кількість підтриманих кластерних ініціатив, побудованих на основі принципів смарт-спеціалізації;

кількість підтриманих суб'єктів господарювання, які впроваджують інновації у найбільш перспективні галузі регіональної економіки;

кількість інноваційних проєктів, спрямованих на розвиток регіональної та місцевої економіки;

кількість підприємств, що здійснюють наукові та науково-технічні розробки, у співвідношенні до загальної кількості підприємств.

Моніторинг значень цих показників у часі дасть змогу визначити ступінь розвитку потенціалу інноваційної діяльності території, встановити рівень реалізації науково-інноваційного співробітництва з реальним сектором регіональної економіки та оцінити ступінь впровадження на практиці ініціатив та проєктів смарт-спеціалізації в межах конкретного регіону. Водночас досить важливим є відстежування рівня реальної державної та регіональної підтримки інноваційної діяльності суб'єктів господарювання, які відносяться до перспективної для розвитку регіону сфери діяльності в рамках проголошеної концепції смарт-спеціалізації.

Відповідно до Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року» оцінювання результативності втілення проєктів інноваційного розвитку рекомендується робити за допомогою таких показників:

кількість фізичних осіб та суб'єктів господарювання, що займаються винахідництвом, прикладними дослідженнями та науково-технічними розробками;

кількість суб'єктів господарювання, що надають послуги із комерціалізації технологічних рішень;

надходження від продажу та використання об'єктів інтелектуальної власності, наукоємної продукції (результатів наукових досліджень та науково-технічних (експериментальних) розробок, програмного забезпечення, ноу-хау, інших інтелектуальних послуг);

обсяги позабюджетного фінансування наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок;

частка інвестицій у нематеріальні активи від усього обсягу капітальних інвестицій;

частка доходів від експлуатації та продажу об'єктів інтелектуальної власності власного виробництва у фінансуванні закладів вищої освіти;

частка підприємств, що займаються інноваціями, зокрема малих [8].

У межах цього документа пропонується також здійснювати непряме оцінювання ступеня інноваційності економіки певної території через зміни у рейтинговому оцінюванні місця країни за показниками «Інновації» та «Технологічна готовність» Індексу глобальної конкурентоспроможності Всесвітнього економічного форуму, Глобального інноваційного індексу, в Європейському інноваційному табло, Індексі приваблювання талантів, Індексі людського розвитку та у рейтингах Doing Business, ICT Development Index [8]. Незначне підвищення у рейтингу місця країни окремо за конкретним індексом буде свідчити про наявність позитивних зрушень у зростанні рівня інноваційної активності суб'єктів господарювання за певним напрямом діяльності, а суттєві зміни рейтингу країни одночасно за більшістю перелічених індексів можна буде розглядати як очікуваний результат від запровадження принципів смарт-спеціалізації у більшості регіонів країни.

Водночас варто зазначити, що перелічених у нормативних документах показників недостатньо для здійснення комплексного оцінювання результативності саме проєктів смарт-спеціалізації, адже вони переважно не враховують особливостей реалізації цього процесу і характеризують різні параметри здійснення інноваційної діяльності у регіоні. Саме тому для оцінювання ступеня інноваційної активності суб'єктів господарювання у процесах здійснення проєктів смарт-спеціалізації пропонуємо додатково проводити розрахунок значень таких показників у динаміці за низку років:

питома вага суб'єктів господарювання, що здійснюють наукові та науково-технічні розробки, у їх загальній кількості у регіоні;

питома вага промислових підприємств, що здійснюють наукові та науково-технічні розробки, у їх загальній кількості у регіоні;

питома вага інноваційно перспективних суб'єктів господарювання, що здійснюють наукові та науково-технічні розробки, у загальній кількості інноваційно перспективних суб'єктів господарювання регіону.

Детальне дослідження змісту та можливостей інтерпретації результатів розрахунків за обраними показниками дало можливість їх систематизувати, що дасть стейкхолдерам процесу смарт-спеціалізації змогу отримати вичерпну інформацію для прийняття або коригування управлінських рішень (таблиця 1).

Таблиця 1 – Систематизація показників оцінювання реалізації смарт-спеціалізації на рівні регіону

Характеристика оцінювання	Змістове навантаження	Показники
<i>Інноваційний потенціал</i>	Характеристика вихідних умов щодо інноваційного потенціалу території та активності, що є потенціалом для реалізації проектів смарт-спеціалізації в регіоні	кількість фізичних осіб та суб'єктів господарювання, що займаються винахідництвом, прикладними дослідженнями та науково-технічними розробками
		кількість суб'єктів господарювання, що надають послуги із комерціалізації технологічних рішень
		частка підприємств, що займаються інноваціями, зокрема малих
		кількість підприємств, що здійснюють наукові та науково-технічні розробки, у співвідношенні до загальної кількості підприємств
<i>Фінансово-інвестиційне забезпечення</i>	Характеристика рівня фінансування та інвестиційної привабливості інноваційної діяльності, що реалізується в регіоні і може стати основою для реалізації проектів смарт-спеціалізації в регіоні	надходження від продажу та використання об'єктів інтелектуальної власності, наукоємної продукції (результатів наукових досліджень та науково-технічних (експериментальних) розробок, програмного забезпечення, ноу-хау, інших інтелектуальних послуг)
		обсяги позабюджетного фінансування наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок
		частка інвестицій у нематеріальні активи від усього обсягу капітальних інвестицій
		частка доходів від експлуатації та продажу об'єктів інтелектуальної власності власного виробництва у фінансуванні закладів вищої освіти
<i>Інтенсивність реалізації проектів</i>	Характеристика кількості проектів смарт-спеціалізації, які були реалізованими на території регіону	кількість підтриманих кластерних ініціатив, побудованих на основі принципів смарт-спеціалізації
		кількість підтриманих суб'єктів господарювання, які впроваджують інновації у найбільш перспективні галузі регіональної економіки
		кількість інноваційних проектів, спрямованих на розвиток регіональної та місцевої економіки
<i>Інноваційна активність стейкхолдерів</i>	Характеристика ступеня залучення суб'єктів господарювання регіону до інноваційної діяльності та до проектів смарт-спеціалізації	питома вага суб'єктів господарювання, що здійснюють наукові та науково-технічні розробки, у їх загальній кількості у регіоні
		питома вага промислових підприємств, що здійснюють наукові та науково-технічні розробки, у їх загальній кількості у регіоні
		питома вага інноваційно перспективних суб'єктів господарювання, що здійснюють наукові та науково-технічні розробки, у загальній кількості інноваційно перспективних суб'єктів господарювання регіону
<i>Інноваційна результативність</i>	Характеристика динаміки у часі стану країни серед країн світу у рейтингу за міжнародними інноваційними індексами, що є результатом реалізації проектів смарт-спеціалізації	Значення показників «Інновації» та «Технологічна готовність» Індексу глобальної конкурентоспроможності Всесвітнього економічного форуму
		Місце країни у рейтингу Глобального інноваційного індексу серед країн світу
		Місце країни у рейтингу Європейського інноваційного табло серед країн світу
		Місце країни у рейтингу Індексу приваблювання талантів серед країн світу
		Місце країни у рейтингу Індексу людського розвитку серед країн світу
		Місце країни у рейтингу Doing Business серед країн світу
		Місце країни у рейтингу ICT Development Index серед країн світу

Джерело: систематизовано автором

Проведення протягом усього терміну реалізації проєктів смарт-спеціалізації моніторингу рівня інноваційного потенціалу регіону, досягнутого рівня фінансово-інвестиційного забезпечення інноваційної діяльності, інтенсивності реалізації проєктів смарт-спеціалізації в регіоні та ступеня інноваційної активності стейкхолдерів дасть органам регіональної влади можливість вчасно приймати обґрунтовані управлінські рішення, спрямовані на підвищення результативності реалізації принципів смарт-спеціалізації в регіоні. Поширення цього підходу на всі регіони країни стане умовою для підвищення місця України у міжнародних інноваційних індексах.

Висновки. Успішність реалізації процесів та проєктів смарт-спеціалізації на регіональному рівні в Україні буде залежати від того, наскільки ґрунтовне нормативно-законодавче підґрунтя буде покладено в їх основу. Водночас нормативно-правова база має регулювати всі аспекти реалізації проєктів смарт-спеціалізації в регіонах України. У роботі проведено аналіз наявної в Україні нормативно-правової бази регулювання реалізації процесів смарт-спеціалізації, результати якого свідчать про відсутність нормативно-правових актів в українському законодавчому полі, які б дали змогу дати вичерпні відповіді стосовно того, яким чином органи регіональної влади мають організувати процеси смарт-спеціалізації, щоб за результатами реалізації цих проєктів отримати очікувані позитивні зміни і зрушення в інноваційному та соціально-економічному розвитку окремих регіонів та країни в цілому. У вітчизняному законодавстві йде посилення на можливість реалізації в Україні процедур смарт-спеціалізації на базі S3 Platform, якій в країні надано роль методичного, інформаційного та координуючого центру. Водночас міжнародна платформа не може врахувати особливостей українського національного менталітету, актуальної стадії розвитку реального сектору регіональної економіки, інноваційного прогресу, що спостерігається у різних сферах діяльності в країні. Саме тому подальші дослідження в обраній тематиці мають бути спрямованими на розробку уніфікованих Керівних принципів або Методичних рекомендацій, які б на підґрунті провідного світового досвіду надавали конкретні роз'яснення по ключових аспектах реалізації проєктів смарт-спеціалізації в регіонах України. Систематизовані у роботі показники комплексного оцінювання різних аспектів реалізації проєктів смарт-спеціалізації мають відіграти у цих положеннях і рекомендаціях роль інструментів встановлення інтенсивності та результативності перебігу процесів смарт-спеціалізації в регіонах України.

Список використаних джерел

1. Залуцький І. Р. Інституційно-правові засади впровадження смарт-спеціалізації в Україні. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2019. Вип. 5. С. 3–14.
2. Про створення Державного інноваційного фонду: Постанова Кабінету Міністрів України від 18 лют. 1992 р. № 77. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/77-92-%D0%BF#Text>
3. Про затвердження форм державної статистичної звітності по статистиці науки, інформатики і інновацій та інструкцій про порядок їх заповнення: Наказ М-ва статистики України від 06 лип. 1995 р. № 168. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0235-95#Text>
4. Питання створення технопарків та інноваційних структур інших типів: Розпорядження Президента України від 23 січ. 1996 р. № 17/96-рп. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/17/96-%D1%80%D0%BF#Text>
5. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 5 серп. 2020 р. № 695. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text>
6. The Smart Specialisation Platform. URL: <http://s3platform.jrc.ec.europa.eu/home>
7. Про внесення змін до Порядку оцінки проєктів регіонального розвитку, які можуть реалізовуватися за рахунок коштів державного бюджету, отриманих від Європейського Союзу: Наказ М-ва розвитку громад та територій України від 15 квіт. 2020 р. № 94. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0493-20?find=1&text=%D1%81%D0%BC%D0%B0%D1%80%D1%82-%D1%81%D0%BF%D0%B5%D1%86%D1%96%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B7%D0%B0%D1%86#w1_1
8. Про схвалення Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 10 лип. 2019 р. № 526-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2019-%D1%80#Text/>
9. Захарова О. В., Федоренко Н. А., Деньга Л. М. Потенціал Черкаського регіону у запровадженні технологій смарт-спеціалізації. *Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки*. Черкаси, 2021. Вип. 60. С. 30–40.
10. Слинсько М. Ю. Перспективи інноваційного розвитку регіонів України через реалізацію інструмента смарт-спеціалізації. *Економіка і організація управління*. 2020. № 4 (40). С. 167–177.

References

1. Zalutsky, I. R. (2019), "Institutional and legal framework for the introduction of smart specialization in Ukraine" ["Instytutsiino-pravovi zasady vprovadzhenia smart-spetsializatsii v Ukraini"], *Sotsialno-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrainy*, iss. 5, pp. 3-14 [in Ukrainian].
2. "On the creation of a state innovation fund": Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine no. 77 dated Febr. 18, 1992 ["Pro stvorennia Derzhavnoho innovatsiinoho fondu": Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 18 liut. 1992 r. № 77], available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/77-92-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].
3. "On approval of the forms of state statistical reporting on statistics of science, computer science and innovation and instructions on how to fill them": Order of the Ministry of Statistics of Ukraine no. 168 dated July 06, 1995 ["Pro zatverdzhennia form derzhavnoi statystychnoi zvitnosti po statystytsi nauky, informatyky i innovatsii ta instrukttsii pro poriadok yikh zapovnennia": Nakaz M-va statystyky Ukrainy vid 06 lyp. 1995 r. № 168], available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0235-95#Text> [in Ukrainian].
4. "Issues of creating technoparks and innovative structures of other types": Order of President of Ukraine no. 17/96-пр dated January 23, 1996 ["Pytannia stvorennia tekhnoparkiv ta innovatsiinykh struktur inshykh typiv": Rozporiadzhennia Prezydenta Ukrainy vid 23 sich. 1996 r. № 17/96-пр"], available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/17/96-%D1%80%D0%BF#Text> [in Ukrainian].
5. "On approval of the State strategy for regional development for 2021–2027": Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine no. 695 dated Aug. 5, 2020 ["Pro zatverdzhennia Derzhavnoi stratehii rehionalnoho rozvytku na 2021–2027 roky": Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 5 serp. 2020 r. № 695"], available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].
6. The Smart Specialisation Platform (2015), available at: <http://s3platform.jrc.ec.europa.eu/home>
7. "On amendments to the procedure for assessment of regional development projects, which may be implemented at the expense of the state budget received from the European Union": Order of the Ministry of Development of Communities and Territories of Ukraine no. 94 dated Apr. 15, 2020 ["Pro vnesennia zmin do Poriadku otsinky proektiv rehionalnoho rozvytku, yaki mozhut realizovуватися за рахунок коштів державного бюджету, отриманих від Європейського Союзу": Nakaz M-va rozvytku hromad ta terytorii Ukrainy vid 15 kvit. 2020 r. № 94"], available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0493-20?find=1&text=%D1%81%D0%BC%D0%B0%D1%80%D1%82-%D1%81%D0%BF%D0%B5%D1%86%D1%96%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B7%D0%B0%D1%86#w1_1 [in Ukrainian].
8. "On approval of the development strategy of innovation activities for the period up to 2030": Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine no. 526-p dated July 10, 2019 ["Pro skhvalennia Stratehii rozvytku sfery innovatsiinoi diialnosti na period do 2030 roku: Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 10 lyp. № 526-p"], available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2019-%D1%80#Text/> [in Ukrainian].
9. Zakharova, O. V., Fedorenko, N. A., Denga, L. M. (2021), "Potential of the Cherkasy region in the introduction of smart specialization technologies" ["Potentsial Cherkaskoho rehionu u zaprovadzheni tekhnolohii smart-spetsializatsii"], *Zbirnyk naukovykh prats Cherkaskoho derzhavnoho tekhnolohichnoho universytetu. Seriya: Ekonomichni nauky*, iss. 60, pp. 30-40 [in Ukrainian].
10. Slynko, M. Yu. (2020), "Prospects for innovative development of the regions of Ukraine through the implementation of the tool of smart specialization" ["Perspektyvy innovatsiinoho rozvytku rehioniv Ukrainy cherez realizatsiiu instrumenta smart-spetsializatsii"], *Ekonomika i orhanizatsiia upravlinnia*, no. 4 (40), pp. 167-177 [in Ukrainian].

M. Yu. Slynko

REGULATORY FRAMEWORK FOR THE IMPLEMENTATION OF SMART SPECIALIZATION IN THE REGIONS OF UKRAINE

The article is devoted to the analysis of the adequacy of the existing regulatory framework for the successful implementation of smart specialization in the regions of Ukraine. The urgency of research of problems of normative-legal regulation of procedures for the implementation of smart specialization at the regional level in Ukraine is substantiated in the work. The scientific novelty of the work consists, firstly, in a reasonable analysis of the regulatory framework for the implementation of innovation activities in Ukraine with the determination of its effective impact on the country's position, which it occupies among the countries of the world on innovation activity, and, secondly, in the systematization of evaluation indicators of various aspects implementing smart specialization projects with the addition of new indicators to the existing system.

The chronology of formation in Ukraine, since its independence, of the system of normative-legislative regulation of innovative activity of economic entities as a key factor in bringing the country out of the crisis

has been established. The effectiveness of the existing regulatory framework for the intensification of innovative activities in Ukraine through the dynamics of the country's ranking in Global Innovation Index and its place in the percentage of R&D expenditures to GDP and the percentage of exports of high-tech goods in industrial exports among the countries of the world has been analyzed.

The state of normative-legal and organizational support for the implementation of smart specialization in Ukraine is investigated. It is established that in Ukrainian regulatory acts there is only a statement of the need for the implementation of smart specialization in the territory of the regions of Ukraine. The state regulatory documents proclaim that Ukraine joins the implementation of the principles of smart specialization through S3 Platform, which is given the role of a methodological, information and coordinating center. The paper substantiates the feasibility of creating unified guidelines or guidelines in Ukraine, which would provide specific explanations on key aspects of the implementation of smart specialization projects, the list of which is specified in the work.

The indicators are systematized, with the help of which it is possible to carry out a comprehensive quantitative and qualitative assessment of the prevalence and effectiveness of smart specialization procedures at the regional level in the country. The feasibility of introducing new indicators of estimating the intensity of the implementation of smart specialization projects is substantiated.

Keywords: *smart specialization, innovative development, Ukraine, region, regulatory framework.*

Стаття надійшла до редакції 25.05.2021

Прийнято 03.06.2021

DOI 10.24025/2306-4420.61.2021.236192

Слинько М. Ю., аспірант, Черкаський державний технологічний університет

e-mail: slynkokolya@ukr.net

ORCID 0000-0003-1096-7947

Slynko M. Yu., Postgraduate Student, Cherkasy State Technological University